

Den stolte Skude och Jomfru Tusindpik

- Vardagsliv bland prostituerade i Köpenhamn belyst genom brev
1874–1906

IDA ASP
KØBENHAVNS UNIVERSITET

Abstract

Den här artikeln undersöker hur prostituerade kvinnor i slutet av 1800-talet beskrev och reflekterade över sin tillvaro. Källmaterialet är brev, bevarade i sedlighetspolisens rapporter i Köpenhamn över inskrivna offentliga fruntimmer. Breven berättar om kvinnornas historia och belyser deras vardag. Studien visar att prostitutionens vardag kännetecknades av humor, vänskap och driftighet, men också rivalitet och sjukdom.

Nyckelord: kvinnohistoria, prostitutionshistoria, arbetarhistoria, brev, 1800-tal

Inledning

Den stolta horan har kommit på Vester Hospital med fittan full av schankersår, diktade Ester Hansen till sin väninna Hansine Christine, en dag i juli år 1902. Sjukhuset, som också kallades för Vestre Hotel bland de prostituerade, låg vid sidan av Köpenhamns Tivoli. Där kunde prostituerade få gratis behandling för sina könssjukdomar. En ”kur” kunde ta månader och då behövdes en ragtime att roa sig med. ”Skuden skulle i Badet og vaske sin sure Krop”, fortsatte Ester, ”men da hun optil Doktoren kom, blev hun i Sengen lagt op, saa skulle i se Mæren, hun sprællede, skreg og sked”.¹

¹ I13A0009, Milads den stolte Skude, 1.a vers.

Ester var verksam i en tid då prostitutionsyrket hade en halvofficiell status i Danmark. År 1874 reglerades prostitutionen, efter inspiration från andra europeiska länder.² Motivet var sanitärt – att begränsa spridningen av veneriska sjukdomar, såsom syfilis och gonorré. Lagstiftningen medförde att prostitutionens existens främjades och tilläts förekomma öppet på särskilda gator i inre Köpenhamn. Samtidigt disciplinerades dess yrkesutövare. Kvinnor som uppförde sig misstänksamt övervakades av polisens sedlighetsbyrå. Visade de tecken på sjukdom, eller erkände under förhör att de mottagit pengar för samlag, blev de tvångsinskrivna. Väl inskriven som offentligt fruntimmer var det svårt för kvinnorna att komma ut ur prostitutionen. En utskrivning godkändes först vid erhållen tjänst eller ingått äktenskap. Även om kvinnorna lyckades skrivas ut, blev drygt hälften inskrivna igen.³

Kvinnorna som skrevs in som offentliga fruntimmer var unga och huvudsakligen från mindre bemedlade familjer. Majoriteten av dem hade flyttat till Köpenhamn från landsbygden eller från Sverige för att arbeta som tjänsteflickor. På grund av hårda och osäkra arbetsvillkor blev prostitutionen en möjlighet för dem att överleva.⁴ Hur upplevde kvinnorna att vara underlagda ett system med obligatoriska läkarundersökningar minst en gång i veckan, där varje flytt också skulle anmälas inom 24 timmar till polisen?

Med hjälp av bevarade brev från Sedlighetspolisen i Köpenhamns rapporter över offentliga fruntimmer vill jag i den här artikeln undersöka hur de prostituerade kvinnorna beskrev och reflekterade över sin tillvaro.

Tidigare forskning som teoretisk grundlag

Sedlighetspolisen i Köpenhamn förde noggrann dokumentation över kvinnorna i prostitutionssystemet. Viktig information om deras process in i prostitutionen och,

² Den första prostitutionslagstiftningen kom visserligen år 1863 i Danmark. 1874 års lag utmärktes dock av tvångsaspekten i inskrivningen av officiella fruntimmer och markerar därmed början på regleringens tidsperiod som avslutades år 1906. Om periodens lagstiftningar, se Merete B. Pedersen, *Den reglementerade prostitution i København fra 1874-1906* (Köpenhamn 2000) s. 15–16.

³ Tine Vammen, *Rent og urent. Hovedstadens tjenestepiger og fruer 1880-1920* (Köpenhamn 1986), s. 173-175, 185-186; Pedersen (2000) s. 56.

⁴ Vammen (1986) s. 172-173, 175.

eventuella väg ut, lagrades i inskrivnings respektive utskrivningsrapporter. Detta omfattande källmaterial som beskriver prostitutionen under det sena 1800-talet har gjort att reglementeringstiden i Europa har varit fokus för flera socialhistoriska undersökningar. Gemensamt för prostitutionsstudierna är att de befinner sig på ett övergripande plan, där studierna generellt förhåller sig statistiskt till reglementeringens drivkrafter och prostitutionens realiteter.⁵

Historikern Judith R. Walkowitzs studie *Prostitution and Victorian Society* från 1980, har med sitt genusteoretiska perspektiv varit banbrytande för prostitutionsforskningen. Historiker så som Tinne Vammen och Karin Lützen följer i hennes spår och ser reglementeringen som ett *köns- och klassdisciplinerande* verktyg, format av borgerliga makt- och normstrukturer.⁶

Det finns ett behov i historieskrivningen att framhäva prostituerade kvinnor som aktivt handlande individer under restriktiva villkor. Utifrån detta perspektiv ses prostitution som kvinnors *förhandling* av sex mot betalning.⁷ Prostitutionen var enligt historikerna både en *överlevnadsstrategi* och ett *sjähständighetsprojekt*.⁸ Detta synsätt på prostitutionen och dess kvinnor utgår jag också från i den här artikeln. Walkowitz beskriver komplexiteten på följande sätt:

Prostitutes were not free of male domination, but neither were they simply passive victims of male sexual abuse. . . . They negotiated their own prices, and they were as likely to exploit their clients as to suffer from humiliation from male hands.⁹

Historikerna Bolette Frydendahl Larsen och Merete Bøge Pedersen beskriver i sina respektive studier att de prostituerade kvinnorna utgjorde en *subkultur* som bröt mot

⁵ Anna Jansdotter & Yvonne Svanström, ”Inledning” i Anna Jansdotter & Yvonne Svanström (red.), *Sedligt, renligt, lagligt. Prostitution i Norden 1880-1940* (Göteborg 2007) s. 22.

⁶ Jansdotter & Svanström (2007) s. 21, 26–27; Vammen (1986) s. 41, 209, 258; Karin Lützen, *Byen tammes. Kärnefamilie, sociale reformer og velgørenhed i 1800-tallets København* (Köpenhamn 1998) s. 52–53. För svensk forskning se Yvonne Svanström, *Policing Public Women. The Regulation of Prostitution in Stockholm 1812–1880* (Stockholm 2000) s. 10–15.

⁷ Vammen (1986) s. 172.

⁸ Judith R. Walkowitz, *Prostitution and Victorian Society: Women, class, and the state* (Cambridge 1980) s. 30-31.

⁹ Walkowitz (1980) s. 31.

normer och skapade ett frirum. Det syntes bland annat i hur kvinnorna valde att väcka uppseende med sina kläder och sitt uppträdande. Olikt resten av samhället kunde kvinnorna bo och leva ihop, vilket även det gick emot rådande moralregler. Subkulturen utmärktes av en inbördes hierarkisk ordning som skiljde sig från resten av samhället. Hierarkin visade sig bland annat i kvinnornas varierande intäkter som stod i relation till kvinnornas boendesituation: om de var privatlogerade eller bodde i offentlig logi, bordell.¹⁰

Den självständighet som prostitutionen kunde erbjuda kvinnorna kom till ett högt pris. Trots att prostitutionen kunde ge mer pengar och arbetsfrihet, var kvinnorna fast i fattigdom och osäkerhet, konkluderar Walkowitz. Tidens statistiska tal illustrerar en destruktiv miljö, påpekar Vammen. Våld från kunder och partners tredubblades under regleringsperioden och kronisk alkoholism bland kvinnorna ökade tjugofaldigt.¹¹

Jag nämnde tidigare prostitutionsstudiernas övergripande fokus. Brev i sedlighetspolisens rapporter är fokus i den här artikeln. De danska studierna använder visserligen breven för att ge illustrativa exempel. Dock saknas en noggrann kartläggning av breven och en djupare problematisering av hur de kan användas för att förstå kvinnornas egna reflektioner.¹² Generellt sett är arbetarklassen, och därmed dess kvinnor, frånvarande i brevstudier, då tillgången på källmaterial är liten. I Danmark och Sverige har några studier undersökt lantbrukssamhället genom bondedagböcker och brev, men även här finns få kvinnor.¹³

¹⁰ Bolette Frydendahl Larsen, ”Aktorbegrebets politik i prostitutionshistorien. En problematisering af dikotomien mellem frivillighed og tvang” i Ulrika Holgersson & Helena Tolvhed (red.), *Plats för makt. En vänbok till Monika Edgren*, (Göteborg 2018) s. 47; Pedersen (2000) s. 20-21, 88-89. Se även Walkowitz (1980) s. 31; Vammen (1986) s. 175, 187-188, 198.

¹¹ Walkowitz (1980) s. 21; Vammen (1986) s. 194-195.

¹² Jag vill dock nämna Bolette Frydendahl Larsens mikrohistoriska masteruppsats, *Regulering og relationer. Offentlige fruentimmer e i 1800-tallets København* i vilken Larsen har undersökt hur några kvinnor, genom sina brev, förhandlade sig till en viss subjeksposition i nära relationer och i relation till sedlighetspolisen. (Roskilde Universitet 2011) s. 13, 108, 116.

¹³ Se Anders Gustavsson, *Bondeliv på 1800-talet. Med utgångspunkt i en bondes dagböcker och brev* (Oslo 2009) och Bodil K. Hansen, *Hanne og Rasmus. En brevsamling om arbejdsliv, højskole og familiedannelse i 1880'ernes landbosamfund* (Köpenhamn 1982).

I artikeln *Egodocuments in the Study of History* resonerar historikern Rudolf Dekker om teoribegreppet *egodokument*, dess utveckling samt dess metodologiska styrkor och svagheter. Begreppet, som utvecklades av historikern Jacques Presser, kan definieras som källor där textskaparens ”jag” tydligt kommer fram genom tanke- och känslouttryck.¹⁴

Forskare diskuterar egodokuments positionering mellan fakta och fiktion (litteraritet) och hur detta metodiskt ska hanteras. Egodokument måste ses utifrån skribentens *self-fashioning*, som betyder att skribenten konstruerar sin verklighet och identitet. Det kan ske medvetet och omedvetet.¹⁵ Historikerna Brita Planck och Marie Steinrud diskuterar egodokuments sanningsanspråk i artikeln *Eliters privata brev som mikrohistorisk källa*. De förespråkar båda ett *historie-empatiskt förhållningsätt* i analysen av brev, vilket jag ansluter mig till. ”Konkret betyder det att de tankar, känslor och upplevelser som individerna ger uttryck för måste behandlas med respekt och tas på allvar. . . .”¹⁶ Däri anser de att det verkliga värdet inte är att fastslå vad som hände, utan att förstå skribentens upplevelse.

Källmaterialet

Denna artikel är en förkortad version av en större studie. Den ursprungliga undersökningen omfattar min transkription av 296 brev hämtade ur sedlighetspolisens inskrivningsrapporter i Köpenhamn från åren 1867–1882, samt 1899–1902. Breven har kategoriserats i en relationell databas där de har registrerats, organiserats och analyserats utifrån olika attribut. 37 brev är från prostituerade, medan 259 har skrivits till eller om en prostituerad.¹⁷ Jag har läst samtliga 442 inskrivningsrapporter i tidsperioden och har

¹⁴ Rudolf Dekker, ”Egodocuments in the Study of History”, *Memoria y Civilización (MyC)* vol 5 (2005) s. 13–14, 25–26, 37.

¹⁵ Dekker (2005) s. 30–31.

¹⁶ Brita Planck & Marie Steinrud, ”Eliters privata brev som mikrohistorisk källa” i *Historisk tidskrift* 137:3 (2017) s. 468. Se även Tilda M. Forselius, ”Ett brev betyder så mycket – några samtida perspektiv på historiska brev” i *Konferensrapport ACSIS nationella forskarkonferens för kulturstudier*, Norrköping 13–15 juni, 2005, s. 249, och Nathalie Z. Davis, *Fiction in the Archives. Pardon Tales and Their Tellers in Sixteenth-Century France* (Stanford 1987) s. 4.

¹⁷ Jag har identifierat brev i 139/442 inskrivningsrapporter under de två tidsavgränsningarna.

i några fall också använt mig av andra källor. Detta har jag gjort för att försöka lösa oklarheter eller samla mer bakgrundsinformation. Jag har exempelvis använt digitaliserade registerblad på Köpenhamns Stadsarkivs hemsida eller inskrivningslistor från Vestre Hospital från Köpenhamns Stadsarkivs läsesal.

Jag har gjort en rad resonemang kring tillblivelsen och bevarandet av de prostituerades brev. Brevens bevarande står främst i relation till den funktion de fyllde hos sedlighetspolisen. Det vill säga att styrka inskrivning/utskrivning eller vara bevismaterial för annan lagöverträdelse.¹⁸ Jag kan dock inte se en tydlig struktur i varför några brev är bevarade. I majoriteten av rapporterna finns ingen information om i vilka omständigheter breven skrevs, varför de bevarades eller om breven någonsin kom till sina tänkta mottagare. Förvarandet av breven förefaller slumpmässigt och med många luckor.

Vem var då kvinnorna bakom breven? Vilka bakomliggande syften och mål är skönjbara i breven? Den generella bilden av prostituerade är att de kom från det lägre samhällsskiktet.¹⁹ Det har också varit mitt antagande om de prostituerade skribenterna i min studie. Samtidigt är det också att ta i betraktning att brevskrivandet krävde resurser och var en social markör. Brev kräver tillgång till rum, tid och material. Utbildning avgör språkbruk, handskrift, och förmågan att navigera rådande brevkonventioner.²⁰

Breven från de prostituerade har mycket olika språkbruk och stavning. De är generellt kortfattade och rymmer en A5 sida. Några brev urskiljer sig i sin värtalighet, men där finns också brev som nästan inte går att tyda. Generellt observerar jag dock en värtalighet bland kvinnorna och ett behärskande av riktlinjer kring sådant som tilltal. Kvinnornas stavning är ytterst varierande, vilket brevens många variationer av överpolisbetjänt Meyers namn exemplifierar: Maye, Meijer, Mejer och Majer. Olika

¹⁸ Pedersen (2000) s. 164.

¹⁹ Se Vammen (1986) s. 185; Pedersen (1986) s. 62, motsäger i viss mån Vammens konklusion med att hävda det fanns några ”som på papiret havde en anderledes bedre økonomisk funderet baggrund.”

²⁰ Kristina Persson, *Svensk brevkultur på 1800-talet. Språklig och kommunikationsetnografisk analys av en familjebrevväxling* (Uppsala Universitet 2005) s. 29–31.

stavningspraxis har onekligen varit gällande, eftersom en officiell rättstavningsordbok först publicerades år 1872.²¹

Utifrån breven går det att skönja att kunskapsnivån bland de prostituerade var varierande. Några brev indikerar att kvinnor tog hjälp av andra för att författa sina brev. Det syns bland annat i ett brev från Caroline Marie Holm. Stavningen i brevet är mycket bristfällig och brevet är svårt att tyda. På Carolines inskrivningsblankett, det dokument som registrerade henne som offentligt fruntimmer, saknas hennes underskrift. I stället står det noterat att Caroline var ”uoplært at underskriwe”²². Det är därför osannolikt att Caroline själv har kunnat författa brevet. Likaså refererar en kund i ett annat brev till att de prostituerade generellt hade dåliga läs- och skrivkunskaper.²³ På basis av ovanstående menar jag därmed att det är rimligt att anta att de bevarade breven var från en grupp kvinnor som på ett eller annat sätt hade en bättre utbildning än den generella nivån bland de prostituerade. Det är sannerligen därav en av anledningarna till att så få brev från prostituerade finns bevarade.

En ragtime att roa väninnorna med

Kvinnornas brev berör humor, vänskap, rivalitet, sjukdomar, polisens makt och vägar ut ur prostitutionen. Samtliga perspektiv är intressanta för att skriva berättelsen om prostituerade kvinnors vardagsliv i Köpenhamn under det sena 1800-talet. Jag vill börja med att studera breven från tre offentliga kvinnor – Esther, Flora och Ingeborg. Deras brev bildar ramen i min analys och följer med genom de generella tendenser som kan skönjas i studiens resterande brev.

I artikelns inledning citerade jag Esther Hansens humoristiska ”raggermer” från 1902.²⁴ Mottagaren var väninnan Madsine Christine Hansen, som likt Esther låg inlagd

²¹ Retskrivning, *Den store danske*, <https://denstoredanske.lex.dk/retskrivning>.

²² I17715, Rapport Caroline Marie Holm, s. 1.

²³ I17407, Min ædle Slavel, s. 1.

²⁴ Ordet ”raggermer” refererar troligen till en, under tiden populär, musikgenre från USA kallad ragtime. Se DDO, <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?aselect=ragtime&query=raggernes>.

till kur på Vestre Hospital. Sången gavs titeln *Den stolte Skude*²⁵ och berättar om ett offentligt fruntimmer. Genom visans fem rimmande verser blir Skuden inlagd för syfilis. Väl ute igen rör hon sig kring förlustelser och snabbt tjänade pengar. Esther använde sig sannerligen av egna erfarenheter från tillvaron i kompositionen av visan. Ironiskt och lättsinnigt, skrev Esther detaljerade scener ur prostitutionens vardag. Skudens nedsättande tilltalsnamn och Esthers beskrivningar av denne gör det tydligt att Skuden var en rival – fiktiv eller reell.

[N]u vil jeg fortælle om Skuden . . . hendes Kæreste hans navn er Christian Thomsen, og han er Betjentenes Skræk, han siger kom min Skude vi jager dem alle væk, . . . til Stjernen²⁶ gaar de hen, mens Christian tar en Bajer paa Fad, og Tøsen gaar hjem igen . . . for Penge skal Tatter²⁷ ha, for ellers vanker der, da en paa Tøven her. . . .²⁸

Skuden har i visan en pojkvän vid namn Christian. Deras relation var inte särskilt ömsint. Av versen att döma är det snarare talan om att Christian var Skudens alfons, än hennes *kæreste*. Han beskyddade henne mot betalning. Medan han fick en öl på danslokalen, var Skuden tvungen att arbeta och skaffa in pengarna. Esther verkade inte sätta större frågetecken vid det, utan konstaterade att pengar krävdes för att kunna ha roligt. Utan pengar vankades problem.

Skuden och Christian besöker i versen en av stadens mest livliga danslokaler, ”Stjernen”, som låg i Lille Regnegade 7. Den officiella prostitutionen tog plats på relativt begränsade arealer i Köpenhamn. Det prostituerade frekventerade samma danslokaler och värdshus. Utöver det måste de ha mötts vid de obligatoriska läkarundersökningarna på poliskontoret och de många inläggningarna på Vestre Hospital. Esthers brev visar tydligt en sådan gemenskap och förbindelse mellan de prostituerade. För att Esthers visa skulle kunna uppfattas som humoristisk, krävdes en införståddhet som

²⁵ Skude, nedsättande ord om en tjock kvinna. DDO: <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=skude>.

²⁶ Troligtvis talan om danslokalen Aftenstjernen på Lille (nu Store) Regnegade. Se Einar Mellerup, *Det gamle København på vrangen*, Forlaget Fremad, Köpenhamn, 1960, s. 46–47.

²⁷ Tater, nedsättande om ”fattig, omstrefjende person” DDO: <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=tater>.

²⁸ I13A0009, Milads den stolte Skude, 4.e vers.

mottagaren kunde associera till. Brevet adresserades inte bara till Madsine, utan till alla, ”paa 4die Afdeling derude”, och så fortsatte Esther med, ”denne Raggermer, for det er noget vi synes om, vi Piger paa Vester Hotel.”²⁹ Av Esthers beskrivningar att döma var hon väl insatt i prostitutionsmiljön. På något sätt hade Esther haft möjlighet att utveckla ett lekfullt och kreativt språk. Det återfinns inte i några av de andra breven i min studie. Möjligen var hon känd för sin humoristiska förmåga och hade blivit ombedd av de andra kvinnorna på sjukhuset att dikta den, då hon avslutar visan med att skriva: ”den lille Esther har digtet denne Vise her, men hun har gjort sine Pligter, for denne Raggermer.”³⁰

Att tillrättavisa en rival

”Jomfru Tusindpik”, skrev Ingeborg Josefin Jensen den nionde juli 1902. ”Di bliver vel meget forbauset, ved at modtage Brev fra mig, men det har nu sinde Grunde”. Kvinnan, som Ingeborg kallade för Jomfru Tusindpik, spred rykten om att Ingeborgs pojkvän skulle ha valt bort henne för Jomfrun. Konflikten hade påbörjats mer än ett år tillbaka, då Ingeborg arresterades av sedlighetspolisen på värdshuset Rosenåen. Jomfrun, som befunnit sig på samma pub, hade i Ingeborgs frånvaro fått mannen till att, ”gaa ned og Gennem Kneppe dem paa Lokomet”³¹.

[H]vorfor han gjorde det, var fordi at jeg blev taget af Sædeligheden den samme nat, og han skulde selvfølgelig Tilfredstilles, og saa har han formodentlig vidst at Di var Ludderkale Kloark, og han kunde da faa det gratis, eller di har maaske faaet en Baier for det. . . .³²

Vid brev författandet hade den snart 20-åriga Ingeborg fungerat som offentligt fruntimmer i drygt ett år och hon hade sålt sex sedan sin sexuella debut två år tidigare.³³ Ingeborgs brev beskriver hur det skvallrades och spreds rykten mellan de prostituerade. Ryktesspridning ledde till konflikter och grupperingar bland kvinnorna. Det var inte

²⁹ I13A0009, Milads den stolte Skude, 5.e vers.

³⁰ I13A0009, Milads den stolte Skude, 5.e vers.

³¹ I13BB0118, Jomfru Tusindpik, s. 1.

³² I13BB0118, Jomfru Tusindpik, s. 2.

³³ I13BB0118, Rapport för Ingeborg Josefin Jensen. Første afhør, s. 2.

snälla ord som cirkulerade om Jomfru Tusindpik. ”[J]eg [havde] aldrig trot at di var saa stort et Svin som Di nu bliver omtalt for.”³⁴ Ingeborg hade pratat med minst två kollegor, Laura Gjött och Jenny Rosted³⁵, om konflikten. Även Jenny hade erfårit hur kvinnan hade förfört och erövrått hennes pojkvån Knud Svendsen, eller som Ingeborg uttryckte det ”skudt en pakke”³⁶. Till kollegan Laura hade Jomfru Tusindpik påstått att mannen ville bli av med Ingeborg. Tydligt var det för att få mannen för sig själv, skrev Ingeborg. ”[H]vorfor di fortalte det var for at jeg skulle tage mig af det, for at di kunde skyde ham for en Gang Skyld”.³⁷

Ingeborg inskrev sig i tidens sexualmoral genom att beskriva mannens sexualitet som ostyrbar, samt att Jomfru Tusindpik skulle stå till svars för att ha lockat fram den. Möjligtvis var det en internaliserad sanning för Ingeborg. Troligen var det ett försök att bortförklara det faktum att den som egentligen skulle tillrättavisas var mannen, som hade behandlat båda kvinnorna illa. Ingeborg bemödade sig att säga till Jomfru Tusindpik att hon inte var så åtråvärd som hon gick runt och påstod. Ingeborg ville i stället låta henne veta att männen såg på henne som en ”lätt” kvinna som de kunde få gratis om de så ville. Jomfru Tusindpik hade även hon målat upp samma narrativ som Ingeborg. Hon var inte åtråvärd nog för sin man att behålla.

Vammen resonerar att sjukhusinläggningarna hade ett isolerande syfte, framför ett vårdande sådant.³⁸ Att vara inlagd hade ekonomiska konsekvenser, och sannolikt var ett sådant faktum grogrund för territoriella konflikter, då andra kvinnor kunde utnyttja det tomrum som skapades.³⁹ Att konflikten rörde sig om territorium uttryckte Ingeborg tydligt då hon avslutade sitt brev med en förmaning om att Jomfru Tusindpik skulle vänta med att ”skyde” tills att Ingeborg kom ut från sjukhuset.

³⁴ I13BB0118, Jomfru Tusindpik, s. 1.

³⁵ Laura Gjött har jag inte kunnat hitta, men Jenny Rosted var även hon ett offentligt fruntimmer. Politiets registerblåde, Station 2, Filmrulle 0021, Registerblåde 3702 (unikt id. 1610804).

³⁶ I13BB0118, Jomfru Tusindpik, s. 2. Skyde, eller ”skyde en pakke”, som också nämns i brevet betyder att erövra (erobre), ofta refererande till män, från *ODS*: <https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=skyde>.

³⁷ I13BB0118, Jomfru Tusindpik, s. 1.

³⁸ Vammen (1986) s. 194.

³⁹ Pedersen (2000) s. 32.

Ingeborg såg sin position hotad vilket skapade missunnsamhet. Det vittnar dubbelheten i hennes brev om. Ingeborg både förolämpade kvinnan, genom att kalla henne *kartoffelskrald* och *ludderkloark*, för att senare berömma henne för att vara ”saamand et smuk Fruentimmer” som lyckats förföra så många män. Kanske var Ingeborg avundsjuk över Jomfruns yrkesskicklighet. Samtidigt var det även hotande att en kvinna kunde erövra många män, då det påverkade andra kvinnors, som Ingeborgs, affärer. Att kalla kvinnan för Jomfru Tusindpik kan därför både förstås som ett smeknamn och ett öknamn. Likt Esthers kreativa språkbruk, var Ingeborgs tilltal en lek med det omöjliga i att vara en oskuld av tusen penisar.

Att vara ”alle Pigers Ven”

Breven från Esther och Ingeborg uttrycker att de två hade en *hierarkisk syn* på den odugliga, minst lyckade prostituerade. Esther och Ingeborg var upptagna med att särskilja sig från den bilden. Detta illustreras när Esther till sist i sin visa skriver, ”Hurra for Estersen, hun er alle Pigers ven, hun er ikke som Skuden det store Svin, hun render og knepper derude”⁴⁰. Citatet antyder även den rådande konkurrens Ingeborg gav uttryck för. Enligt Ingeborg skulle en god kollega visa lojalitet och hålla sig borta från andra prostituerades män. Likaså skrev Ester att hon var ”alle Pigers Ven”, i motsättning till Skuden. För de båda kvinnorna fanns sannerligen ett behov av att skilja sig från och med grova ord nedgöra sin rival.

I de två breven beskrivs huvudpersonerna som tjocka och motbjudande, för att inte nämna skällsorden *kartoffelskral* och *ludderkloak*. Båda orden signalerar något som ingen vill ha. Att inte vara selektiv med sina kunder och inte ta nog betalt för sina tjänster, eller inte ta betalt alls, var något både Ingeborg och Esther såg ned på. Återigen fanns ett element av missunnsamhet över en annan kvinnas förmåga att värva kunder.

Den odugliga prostituerade var också den som blev sjuk och inte kunde arbeta. På grund av sin sjukdom hade Skuden gått från att vara alfonsernas skatt, till att jagas bort av dem. I Esthers första passage omtalas Skuden som ”Alfonsernes Skat, Og de siger

⁴⁰ I13A0009, Milads den stolte Skude, 5.e vers.

gua u væk væk med dig din Skude, ha du vi vil ha, et Par Sjanger herude og Gonere hvad be har”⁴¹. Det motsägelsefulla i Esthers uttalande var att hon själv var sjuk. I själva verket var kanske Skuden uttryck för Esthers självironi. Jag läser därmed in kvinnornas lek med bilden av den tjocka, motbjudande prostituerade, som både var sjuk och hade sex med många män, som ett utlopp för galghumor. Det krävdes självdistans och jämbördighet i gruppen för att kunna skämta på det sättet.

Att bedyra sin vänskap

”Min dyrebare lille Agnes!” skrev Flora i ett odaterat brev från Vestre Hospital. Agnes var ute i friheten och hade inte skrivit på länge. Bedrövad, oroade Flora sig över vad som hade orsakat en slitning i deras relation. Troligtvis hade en annan offentlig kvinna, Elisabeth, kommit dem emellan. Kanske kunde Agnes förlåta henne nu när hon fick den själ Flora hade knypplat till henne under sjukhusvistelsen. I ett litet P.S. försökte Flora appellera till deras interna jargong. Agnes visste mycket väl vad Flora menade när hon skrev följande: ”Den lille Ludder fra Penoptikonhallen er herinde. Hun er i Stuen og jeg paa 1ste Sal.”⁴²

Sig mig søde Agnes er Du vred paa mig fordi at jeg tillod Elisabeth Puschman⁴³ at skrive til Dig o min Kære Agnes det maa Du sandelig ikke være. Aa jeg gjorde det virkelig i en rigtig god Mening og for at Du skulde tænke paa gamle Dage . . . Du ved jo at det er mit højeste Ønske at vi to skal være Veninder og altid holde sammen . . . Hvis Du ikke bryder Dig mere om mig o da ved jeg at jeg ikke har noget mere at leve for . . . Nu beder jeg Dig kære Agnes om du vil vente paa mig de 14 eller 20 Dage til og saa med Guds Hjælp er vi hos hinanden igen. Jeg forsikrer Dig at ikke en eneste andet end Dig vil jeg tilhøre da ingenanden Pige slutter jeg saa indenlig Venskab med som jeg har gjort med Dig. . . .⁴⁴

⁴¹ I13A0009, Milads den stolte Skude, 1.a vers.

⁴² I13B0004, Min dyrebare Agnes, s. 5.

⁴³ Flora refererar sannolikt till det offentliga fruntimret Elisabeth Adolfine Puschmann. Politiets registerblade, Station 2, Filmrulle 0014, Registerblad 2086 (unik id. 1575831).

⁴⁴ I13B0004, Min dyrebare Agnes, s. 3-4.

Flora hade tidigare adresserat ett brev till Agnes mor om att hon hade småsaker som tillhörde Agnes. Troligare var att Flora önskade få information om var Agnes logerade. Möjligen fick Flora ett svar som gjorde att hon kunde författa sitt brev till Agnes. Relationen mellan Agnes och Flora framstår som stormig. Flora hade inte ett gott rykte hos Agnes familj. Flora bedyrade därför till ”Gode Frue Olsen” att hon endast hade haft Agnes bästa i åtanke. ”[S]aa de maa ikke tro at hvad jeg maaske har faaet Agnes til at gøre er gjort med ondt Forsaet . . . Tro ikke at jeg har i Sinde at føre Deres Datter paa daarlige Veje Nej!”⁴⁵

Under 1899–1900 noterade polisen vid två tillfällen hur Flora bodde på olika rum, tillsammans med andra kvinnor. Flora verkade leva ett kringflackande liv. Två år tidigare, då Flora var 15 år, hade hennes far skrivit till polisen. Då hade hon rymt från sin tjänsteplats. Flora skrev till sina föräldrar år 1899 att hon gärna ville bli en ”ordentlig Pige”, men att det var svårt att ”beherske min vilde, dyreriske Natur”⁴⁶. Parallellt med det, skrev hon följande till Agnes: ”jeg [har] da en Bomulds kjole at trække⁴⁷ i, hvis det er, at jeg bliver nødt til at løbe fra det andet”.⁴⁸ Möjligen kände Flora att hon hade en djurisk natur som förde henne på villovägar. Samtidigt visar hennes formuleringar till Agnes att hon hade en klar överblick över de möjligheter hon hade till förfogande. Fungerade inte ett alternativ hade hon en väg ut, en bomullskemise att prostituera sig i.

Flera narrativ kunde existera samtidigt. Jag menar att Flora styrde dessa narrativ, kalkylerande eller mindre medvetet, för att kunna dra nytta av båda ”världarna”. Å ena sidan hade Flora en relation till en kvinna och sannolikt även ett nätverk av personer som befann sig inom prostitutionsmiljön. De ville hon med all säkerhet behålla. Å andra sidan hade Flora också en familj som sörjde hennes livsval. Den ville hon också behålla.

⁴⁵ I13B0004, Gode Frue Olsen, s. 1-2.

⁴⁶ I13B0004, Mine kære Forældre!, s. 1-2.

⁴⁷ Ordet trække, betyder att ”spadsere frem og tilbage paa gaden for at komme i forbindelse med, kapre mandfolk” i ODS, <https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=tr%C3%A6kke>.

⁴⁸ I13B0004, Min dyrebare lille Agnes!, s. 5.

Kvinnorna i min studie beskriver en rotlös tillvaro. Förändringar och uppbrott kunde ske snabbt. Logibostäder kunde sägas upp med 24 timmars varsel och vid inläggning eller arrestering förlorade kvinnorna sin bostad.⁴⁹ Det medförde onekligen att ägodelar fick fördelas på olika platser. Andra prostituerade kvinnor skrev också och bad om hjälp för att samla upp deras utspridda tillhörigheter. Olga Sophie Anna Hansine Larsen hade lämnat Köpenhamn och flyttat hem till Glumsø för att ”nu blev til Alvor, at jeg kom bort fra det lastvænlige Liv”⁵⁰. I ett odaterat brev bad hon en Fröken Larsen att hämta hennes hatt som hon förlagt i Cigarrbutikken på Jagtvej 13. Utöver det hade en Fröken Korsholm en summa pengar, en kåpa och ett lila snörliv som tillhörde henne.⁵¹ Juliane Victoria Hansen bad polisen om hjälp, då hon hade sina kläder på Dybensgade 21, 1ste Sal och en hårborste, en kam och handspegel hos Madam Hansen i Klerkegade 3, 2 sal.⁵²

En sjukhusinläggning eller tur i arresten gjorde det svårt att uträtta ärenden och samla upp de ägodelar som låg utspridda i Köpenhamn. Även om Flora var frisk hade hon fortfarande två veckor kvar av sin kur, skrev hon. Flora bad därför Agnes om hjälp och hoppades att Agnes skulle visa förståelse över att hon blev bedd om så mycket. ”[J]eg kan jo slet ikke udrette noget selv, naar jeg er saadanne inspærret her”⁵³

Hvis jeg ikke er kommen ud til første Maj, og hvis Du saa opholder Dig her i Byen, vil Du saa ikke en Aften gaa op til Richardt Berendt Vesterbogade No 44 4sal Pensionatet og hente min Revolver, den har han, og jeg har ikke faaet den igen.⁵⁴

Att Flora kände behov av att äga en revolver är ett annat talande vittnesmål för hennes tillvaro. Kvinnorna tycks ha levt ett kringflackande liv. För att hålla ihop en

⁴⁹ Vammen, 1986, s. 52-53; Pedersen, 2000, 89-90.

⁵⁰ I12B9919, Gode Frk Larsen & Mikkelsen!, s. 1.

⁵¹ I12B9919, Hr Overbetjent!, s. 2.

⁵² I13AA0132, Hr Politiiinspektør Stephensen, s. 1-2.

⁵³ I13B0004, Min dyrebare Agnes, s. 5.

⁵⁴ I13B0004, Min dyrebare Agnes, s. 5.

sådan rotlös tillvaro krävdes handlingskraft och överblick till att kunna kontrollera de utspridda delarna, vilket kvinnorna i breven tydligt visar att de hade.

Sjukdom i breven

Sjukdomstemat utgör en stor del av breven från de prostituerade i studien. 18 av de totalt 37 breven behandlar antingen sjukdom, sjukhusvistelse eller läkarundersökning. Ingeborgs brev ger exempel på hur sjukhusvистер kunde innebära avbrott från arbetet och leda till konflikter om konkurrens. Drygt en tredjedel av det totala antalet offentliga fruntimmer var konstant institutionaliserade på sjukhus eller i fängelse.⁵⁵ Floras brev berättar att det i isolering kunde vara svårt att sköta sitt liv. Hanne Nielsen skrev i ett brev att en sjukhusinläggning inte alltid hade en grund. ”[J]eg føler mig fulstændig rask og haven gjort det siden jeg kom her ind ... det er bare Opdagerne der skal have den køretur derfor skal man her ud...”⁵⁶

Låt mig återvända till Esthers brev. Den 22 juli 1902 hade brevets mottagare Madsine redan legat inlagd i en månad, och ännu en månad väntade henne på sjukhuset. Detta var hennes fjortonde inläggning på tre år.⁵⁷ Att kalla Vestre Hospital för *Vestre Hotel* var därför knappast en underdrift och säger något om hur kvinnorna förhöll sig till sjukhusets funktion. Sjukhuset var ett ställe de regelbundet övernattade på. Det var en del av vardagen och ett bland flera boenden. Esther hade inte den moraliserande klangen över sitt eget boende och sig själv som omgivningen hade. Esthers uttryckssätt tyder på en förmåga att kunna avdramatisera och inte skuldbelägga sig själv över en påtvingad inläggning.

Esthers visa inleds med: ”Den store Skude er kommen, paa Wester Hospital med Kussen fuld af Sjangersaar”⁵⁸. Ungefär 90 procent av alla offentliga kvinnor fick minst

⁵⁵ Pedersen, 2000, s. 174. Vammen, 1986, s. 194, hävdar dock att detta tal först var gällande mot slutet av reglementeringstiden.

⁵⁶ I12A9907, Gode Hr og Fru Smidt, s. 2.

⁵⁷ Rudolph Berghs hospital (Vestre hospital)s arkiv. Patienterne, protokoller, Register over patienter 1. afd., 1886-1906, s. 390.

⁵⁸ I13A0009, Milads den stolte Skude, 1.a vers.

en venerisk sjukdom under sin tid som prostituerad.⁵⁹ I visans andra vers beskriver Esther hur en läkarundersökning kunde te sig.

Skuden skulle i Badet, og vaske sin sure Krop, men da hun optil Doktoren kom, blev hun i Sengen lagt op, saa skulle i se Mæren⁶⁰, hun sprællede, skreg og sked, og men vi tog et billig Grin⁶¹, saa blev vi jaget ind, paa Gangen stod Frøkenen hen, og skælte vil i goa hjem, men saa blev der et Fnisen, saa der gik Bud til Endspektricen, og hun kom springende ud, lyster i ikke straks, bliver I (i) Kasjotten⁶² bragt men jeg haaber i forstaar mig vel, vad jeg har sagt.⁶³

Av versen att döma var det inte något en kvinna såg fram emot, i alla fall inte Skuden. Fastän Esther beskriver en hemsk scen, en kvinna som lider och skriker, finns där komik. En annan kvinnas lidande var gratis och billig humor för de andra kvinnorna i korridoren. Trots att kvinnorna hotades med en tur i arresten av föreståndarinnan är reaktionen, och Esthers ton, trotsig och utmanande.

Att diagnostiseras venerisk innebar vetskapen om att lida av en potentiell steriliserande eller dödlig sjukdom, med en långsam nedbrytning av kroppen.⁶⁴ Det måste ha upplevts känslomässigt av kvinnorna, om inte som skrämmande eller åtminstone besvärande. Flora beskriver sin sjukdom i ett brev till sina föräldrar från 1899. För Flora var det viktigt att poängtera att hennes sjukdomsförlopp var kortare än de andra kvinnornas. Förvisso hade hon haft värre smärtor än andra patienter, men de hade varit inlagda betydligt fler gånger än henne, skrev hon.⁶⁵ När venerisk sjukdom infann sig fanns säkerligen ett behov för kvinnorna att intala sig själva och närstående att man skulle komma lindrigare ur det än andra. Även om kvinnorna lämnade prostitutionen

⁵⁹ Pedersen (2000) s. 132.

⁶⁰ Mær är ett nedsättande ord om en utuktig, lösaktig kvinna. *ODS*, band 14, 1933: <https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=m%C3%A6r>.

⁶¹ ”billig grin” betyder att ha roligt på andras bekostnad. *DDO*: <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=grin>.

⁶² Kasjot betyder fängelse. *ODS*, band 9, 1927: https://ordnet.dk/ods/ordbog?en-try_id=60126360&query=Kasjot.a.

⁶³ I13A0009, Milads den stolte Skude, 2.a vers.

⁶⁴ Pedersen (2000) s. 130, 132, 134; Lützen (1998) s. 220.

⁶⁵ I13B0004, Mine kære Forældrel, s. 3.

måste återkommande anfall av venerisk sjukdom ha varit smärtsamma, då de gång på gång påminde kvinnan om hennes förflutna. Anna Marie Mathilde Petersen beskriver i ett brev till polisinspektören Stephensen hur hennes stundtals återkommande sjukdom plågade henne. ”[M]in gamle Sygdom minder mig bestandig som jeg har ligget under behandlig for paa Forskellige Hospitaler, som aldrig rigtig kan korrer. . . .”⁶⁶

Nio av kvinnornas brev till polisen hade föremålet att be om ursäkt för att inte ha inställt sig till läkarundersökning. Utebliven inställelse till läkarundersökning, stred mot paragraf 43 i regulativet från 1877 och låg bakom många av de prostituerade kvinnornas fastställda domar. Under perioden 1875 till 1904 ökade de kraftigt.⁶⁷ Antingen blev polisen mer stringenta, eller så undvek kvinnor aktivt visitationerna.

Flera kvinnor i min studie uttrycker att de pålagda läkarundersökningarna var besvärliga och hindrade dem från att arbeta utanför prostitutionen. Hansine Frederikke Samsing skrev ett brev den 15 oktober 1887 till *Overbetjent Meijer*. Hansine, som hade varit inskriven som offentligt fruntimmer i över tio år, var 43 år gammal och hade fått en ställning som *enepige*. I brevet ursäktade sig Hansine till Meyer om att hon inte hade inställt sig på poliskontoret till sin läkarundersökning. Förklaringen var att hon som enda tjänsteflicka att sköta hushållet inte fick lov att gå in till staden för sin husbonde.⁶⁸ De flesta herrskapshem hade endast en *enepige*.⁶⁹ Hansine var därför sannolikt inte den enda som upplevde svårigheter med att behålla en sådan tjänst och samtidigt följa lagen.

I mars år 1884 blev 24-åriga Jensine Christine Bredahl dömd till vatten och bröd i 48 timmar för att ha uppvisat oanständigt uppförande och värvat kunder på gator som hon inte borde vistas på.⁷⁰ Utöver fängelsestraffet blev Jensine pålagd läkarvisitation två gånger i veckan. Det gjorde det mycket svårt att passa ett arbete och ”blive et ordentligt Menneske”⁷¹. Jensine skrev därför och bad vicedirektören om lov att endast

⁶⁶ I14A0218, Hr Overbetjent Jackobsen, s. 2.

⁶⁷ Pedersen (2000) s. 169; Vammen (1986) s. 186.

⁶⁸ I17625, Her Overbejent Meijer!, s. 1.; I7625, Rapport, s. 1.

⁶⁹ Vammen (1986) s. 59.

⁷⁰ Niels J. Nielsen & Lisa A. Frandsen, *Sex til salg i storbyen: Prostitution sidst i 1800-tallet og i nyere tid* (Köpenhamn 2010) s. 31; Pedersen (2000) s. 164.

⁷¹ I27912, Højstærrede Hr. Vicedirecteur, s. 3.

infinna sig en gång i veckan. Som Jensine skrev: ”begynde jeg igjen paa det elendige Liv saa vil det føre til at jeg faar den ene straf efter den anden og bliver da fuldstændig ødelagt.”⁷²

Selma Bernhardine Jönsson, fruktade vad konsekvenserna av läkarvisitationen kunde bli och hennes historia kom att ta en dramatisk vändning. Sedan den 17 april hade Selma uteblivit från sina pålagda läkarundersökningar. Den 8 oktober påträffades hon av gatubetjänter på Lille Kongensgade och blev arresterad och därefter tagen till läkarvisitation. ”Efter at hun var indsadt i Arrestens Detentionslokale saa hun Lejlighed til forinden hendes Visitation at indtage et quantum Karbolsyre som hun havde i Lommen.”⁷³ Karbolsyra, även kallat fenol, är starkt frätande och dödligt.⁷⁴ Selma togs till Kommunehospitalet där hon snabbt blev bättre. Men några dagar senare hade hon rymt. Den 25 oktober fick Överbetjänt Meyer ett brev från Selma. ”At jeg saadan er gaaed ud af Kommunehospitalet ved de naturligtvis. Grunden er at jeg ikke kunde holde Tanken ud om en længre tids ophold paa Tvangshuset. . . .”⁷⁵ Varför Selma hade svält karbolsyra eller uteblivit från läkarvisitationerna förklarar hon inte i sitt brev. Men hon ville inte hamna på tvångshuset. Det är bemerkansvärt att Selmas rädsla inför läkarundersökningen, och dess möjliga konsekvenser, kunde resultera i att Selma var beredd att ta sitt liv.

Polisens makt

Sedlighetspolisen hade makt att avgöra kvinnornas väg in i prostitutionen. Det var också polisen kvinnorna vände sig till för få hjälp ut ur prostitutionen. I tolv brev bad kvinnor om hjälp med kläder och annat material som kunde hjälpa dem att erhålla tjänster. Många av breven i studien adresserades till polisöverkonstapel Meyer och

⁷² I27912, Højstærede Hr. Vicedirecteur, s. 2.

⁷³ I27928, Notis 8/10/1886 indtaget Karbolsyre.

⁷⁴ Karbolsyra, ODS, band 10, 1928: <https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=karbolsyre>.

⁷⁵ I27928, Her Overbetjent Meyer, s. 2.

inspektör Petersen. De var båda involverade i sedlighetsskandalen år 1895 då Meyer hade tagit emot mutor och ingått affärsförbindelser med bordellvärdinnor. Inspektör Petersen hade bland annat skaffat sig gratis samlag och varit involverad i bestickning.⁷⁶ Kvinnorna var därför inte bara under övervakning, utan kontrollerades av en myndighet som i hög grad hade en tvivelaktig arbetsgång.

Ett brev från Frederikke Meyer till polisinspektören från år 1876 exemplifierar de ovanstående punkter jag har nämnt. Frederikke ville åka hem till sin familj och börja om. För att det skulle lyckas krävdes välvillighet från polisen. Frederikke visste att ”De er den Eneste der kan frelse mig.”⁷⁷ Brevet inleds följaktligen:

Herr Inspektør!

De maa ikke blive vred, fordi jeg skriver til Dem, og troe ikke at det er af Frækked, men af Anger og Sorg jeg vover at bede Dem om at være overbærende imod mig, var overbevist om, at det er Anger over mine Feiltrin, . . . og derfor beder jeg Dem om at frelse mig . . . jeg kan ikke tale til Dem naar jeg kommer pa Kammeret, fa saa er jeg ikke modig nok dertil”.⁷⁸

Andrea Christen Nørgaard beskriver hur det kunde gå om en kvinna inte höll sig på god fot med polisen: ”[jeg] burde have tænkt paa det noget før, men jeg havde dog aldrig tænkt mig, at det skulde gaa mig saa galt.”⁷⁹ Andrea hade först blivit inlagd för kur mot hennes könssjukdom. Efter utskrivningen hade hon tänkt sköta sitt eget och ordna boende, ”men saa var det, at jeg blev saa hidsig og brugte Udskaldsord til Overbetjenten”⁸⁰. Efter Andreas ohövliga uppförande blev hon straffad och placerad på fattighuset som 18-årig. I brevet bad hon polisen om medlidande och förlåtelse.

Det finns en stor skillnad i språkbruken mellan de tre första breven och de som adresserades till polisen. Jag vill här knyta tillbaka till vikten av att titta på brevets syfte och de språkliga strategier som används. I breven till polisen reflekterar kvinnorna

⁷⁶ Merete B. Pedersen, ”Den problematiska prostitutionslagstiftningen och den osedliga osedlighetspolisen i Danmark 1870–1906”, Hans Dalén (övers.) i Anna Jansdotter & Yvonne Svanström (red.), *Sedligt, renligt, lagligt. Prostitution i Norden 1880–1940* (Göteborg 2007) s. 140–141, 146–147, 149.

⁷⁷ I17635, Herr Inspektør!, s. 2.

⁷⁸ I17635, Herr Inspektør!, s. 1-2.

⁷⁹ I13BB0120, Hr Inspektør!, s. 2.

⁸⁰ I13BB0120, Hr Inspektør!, s. 2.

annorlunda över prostitutionen än vad korrespondensen mellan de prostituerade visar. Kontakten med polisen hade ofta syftet att få hjälp i olika ärenden. Att skämtsamt reflektera över sin tillvaro skulle inte tjäna ett sådant syfte. Kvinnornas hövliga ton var förvisso att förvänta enligt tidens brevkonventioner.⁸¹ För att få hjälp underlättade det för kvinnorna att uttrycka sig med en medvetet ödmjuk och underdånig ton. Dock är det inte att förringa att då Frederikke skrev att hon inte vågade prata med inspektören var det en reell känsla hon hade inför honom och hans maktutövande.

Att bli en ”anständig pige”

Att lämna prostitutionen är ett återkommande ämne i kvinnornas brev. Den första januari 1897 skrevs en nyårshälsning med många tackord till inspektör Steffensen från New York. Brevet beskriver hur det kunde vara att börja om med ett brokigt förflutet. Brevet undertecknades av en kvinna vid namn Johanne Jørgensen, men ligger bevarat i Jensine Christine Bredahls rapport. Jensine utvandrade år 1885 till USA. Det är den sista informationen som finns i hennes rapport, förutom brevet från 1897. Möjligen bytte Jensine namn på överfarten, eller så är brevet felbevarat. Flera sökningar i utvandrardatabasen DDD samt invandrarlistorna på Ellis Island i New York, USA, har heller inte gett någon klarhet i frågan.⁸² Oavsett vem som författade brevet, erbjuder skriften en detaljerad beskrivelse av de möjligheter som fanns vid polisens välvillighet och att polisbetjänterna hjälpte, om de ville.

Johannes brev vittnar om att en lyckad exit ur prostitutionen var beroende av hjälp från utomstående. Kvinnan, som jag väljer att kalla Johanne, hade fått hjälp av två polisbetjänter i Danmark och befann sig efter en lång resa i New York. Där mötte hon en dansk missionspräst som erbjöd henne en plats att bo. I brevet står bland annat följande lovord:

⁸¹ Svanström (2000) s. 389.

⁸² Exempelvis återfinns Jensine Bredahl, 25 år, utvandrad 6 juni 1885 i DDD Udvandrerbasen, Statens Arkiver, ID: D8385B1507: <https://ddd.dda.dk/>. Som invandrad, Jensine C. Bredall, 25 år, ankomst Ellis Island 1885, ID: 9012326634941, Bild: 933, Rad 2: <https://heritage.statueofliberty.org/passenger-details/>.

[M]ange, mange tak for hvad De har gjort for mig det forløbne aar. . . . En inderlig hilsen og tak til Hr Overbetjent Hansen fordi han altid var saa elskværdig mod mig; men modtag selv min største hilsen og tak fordi De skaffede mig ud af al det daarlige, ej jeg vil altid gjøre mig umage for at De kan have ære af at have sent mig her over, jeg vil se af at blive noget help.⁸³

Johanne reflekterade över sitt liv i prostitutionen i brevet. Hon hade väntat med att skriva till Steffensen eftersom hon först ville se om hon kunde klara av att börja om. ”[D]et er en kamp at begynde et arbejdsomt velordnet liv, naar man har levet letsindigt og orkesløst”. Johanne var nu lycklig och glad att skuggan som förföljt henne i Danmark inte nådde till New York, ”for ikke at tale om det forfærdelige liv i København, nej! jeg kan slet ikke sige hvor taknemmelig jeg er over at De var grund til, jeg kunde begynde et nyt liv under ny jord.”⁸⁴

Det senaste året hade Johanne skapat sig ett nytt liv i New York, skrev hon. De första dagarna i New York hade hon roat sig med att titta på alla storslagna byggnader och ”for 5 cent at køre hele New Jork igjennem paa luft banen.”⁸⁵ Fem dagar senare fick Johanne jobb som tjänsteflicka hos familjen Walbridge på Garfield Place 285 i Brooklyn, New York. Nu kunde hon dessutom tala engelska. Det förvånade henne, då hon såg sig själv som en ”doven skabning”, en lat varelse.⁸⁶ För Johanne var det viktigt att uppvisa mod och hon beskrev sin avsky för gråten, eftersom den så lätt kunde få henne att ”bukke under”⁸⁷. För att klara livet krävdes mod och styrka:

Det kneb jo rigtig nok, da jeg gik fra skibet, aldrig i mit liv har jeg følt mig saa forladt og ene, jeg stod mellem tusinder af smudsige og lasede mennesker alle fremmede nationer ikke et ord dansk; jeg var lige ved at græde, og det hader jeg; ikke graad hav saa ofte faat mej til

⁸³ I27912, Hr Inspektør Steffensen!, s. 4.

⁸⁴ I27912, Hr Inspektør Steffensen!, s. 1-2.

⁸⁵ I27912, Hr Inspektør Steffensen!, s. 3.

⁸⁶ I27912, Hr Inspektør Steffensen!, s. 2.

⁸⁷ I27912, Hr Inspektør Steffensen!, s. 2, 4.

at bukke under det var kun et øjeblik ogsaa samlede jeg hele min energy og sagde til mej nu skal Du fremad saa fik jeg fat paa den danske missions præst, som tog mig med sej hjem.

Likt Johanne ställer många kvinnor i studien prostitutionen i motsats till att vara en ordentlig och skötsam människa. Det gäller de brev som författades till polisen, familj eller välgörare. Hanne, som figurerade tidigare i artikeln, beskrev prostitutionslivet som att leva med ”Synden og dens Følger”⁸⁸ till sina välgörare Herr och Fru Smidt. Flora skrev, som nämnt, till sina föräldrar att det krävdes stark vilja att kontrollera den vilda, djuriska naturen inne i henne.⁸⁹ Emilie Blom, som ville lämna prostitutionen bakom sig, beskrev i ett brev till polisinspektör Steffensen, att hon lovade att hon nu var en ”pæn og ordentlig Pige igen”.⁹⁰

Trots att Johanne hade flyttat till andra sidan Atlanten oroade hon sig över att hennes förflutna skulle komma i kapp henne i New York. Pastorn som hade hjälpt Johanne att få jobb och ett nätverk i staden visste inte att hon hade arbetat med prostitution tidigare. Det fanns folk hemma i Köpenhamn som möjligen inte såg lika positivt på, eller trodde på, att Johanne hade fått ett nytt liv. En av dem var Fröken Kristensen på Svanemosegårdsvej. ”[V]il De saa indtrængende bede hende endelig ikke skrive et ord til Pastor Kildsej⁹¹ om min fortid eller noget som helst, jeg har saadanne bange anelser ... hun gaar nu i stadig skræk for min forsyndede sjæl, saa der kunde jo tænkes en mulighed for at hun vil bede præsten søje at omvende mig. . . .”

Emilie, som jag nämnt tidigare, var även hon rädd att det förflutna skulle komma ikapp henne. Emilie önskade att bli utskrivnen som offentligt fruntimmer och ville ha hjälp från polisen för att få sin Skudmålsbog i retur. Skudmålsbog var den bok som tjänstefolk i Danmark registrerade arbete och flytt i.⁹² Hon skulle snart gifta sig och

⁸⁸ I12A9907, Gode Hr og Fru Smidt, s. 2.

⁸⁹ I13B0004, Mine kære Forældre!, 3.

⁹⁰ I12A9904, Hr Politiinspektør Steffensen, s. 1.

⁹¹ NB. Kildsej är min ungefärliga tolkning av pastorns namn. Bokstäverna är svåra att urskilja just där i brevet. Jag har försökt bekräfta eventuellt namn med danska kyrkans listor över verksamma präster vid samma tid i New York, utan framgång.

⁹² Skudmaalsbog, ODS, band 19, 1940: <https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=skudmaalsbog>.

hon hade därför behov av att få sina papper i ordning. Emilie bad nu polismästaren ”om di ikke vil lade være med at sætte Politistempel paa Konvolutten, for jeg ville nødig have at di skulle faa at vide at jeg har været Offentlig Pige!”⁹³ Av den bifallande polisanteckningen på brevet att döma, fick Emilie sina papper, men hon blev aldrig utskrivnen.

Att vara eller ha varit prostituerad påverkade inte bara kvinnorna. Många av de prostituerade nämner i sina brev hur deras prostitution drog skam över deras familjer. Jag nämnde tidigare en kvinna vid namn Andrea som hade ropat glåpord efter polisen. I ett brev till polisinspektören beskrev Andrea hur hennes föräldrar alltid hade haft ett gott renommé i hennes hemsocken som flitiga och arbetsamma människor. Om Andrea blev hemskickad kunde hon riskera att svärta ner deras anseende. Andrea hade orsakat nog sorg för sina föräldrar, skrev hon.⁹⁴ Juliane Victoria Hansen skrev att den sorg och skam hon dragit över familjen hade gjort att hon inte längre kunde stå ut med sitt dåliga samvete. Juliane Victoria hade därför vänt sig till kvinnohemmet Sichar för att skolas till att bli en bättre människa.⁹⁵

Avslutning

Studiens kvinnor har med sina brev beskrivit vardagslivet som prostituerad i Köpenhamn 1874–1906. Breven skriver in sig i prostitutionsforskningens komplexa förståelse av kvinnors agens i reglementeringstiden, där prostitutionen kan förstås både som ett självständighetsprojekt och en överlevnadsstrategi. Artikeln visar att kvinnornas upplevelse av prostitutionen var komplex. Ängslan över tillvaron existerade sida vid sida med ett pragmatiskt förhållningssätt.

Kvinnornas vittnesmål beskriver hur den samhälleliga moraliserande bilden av prostituerade kvinnor inte nödvändigtvis delades av kvinnorna. Varken Esther, Ingeborg

⁹³ I12A9904, Ølsted den 20 November 1904, s. 3.

⁹⁴ I13BB0120, Hr Inspektør!, s. 1.

⁹⁵ I13AA0132, Hr Politinspektør Stefphensen, s. 1. Se Vammen, 1986, s. 207-209 för diskussion av räddningshemmens filosofi och mål.

eller Flora reflekterade kring tillvaron med moraliserande termer. Snarare återgavs prostitutionens realiteter, såsom sjukdom, samlag och könsdelar explicit och direkt med en oproblematiserad, rå ton. Sinsemellan kunde kvinnorna väga olika möjligheter, tjänstplats eller prostitution, mot varandra som jämbördiga alternativ. Vardagens situationer, såsom läkarundersökningar eller arbetsfördelningen mellan alfons och prostituerad, kunde återges med humor. Sjukhusvistelser kunde uttryckas för vad de var: hinder i livet och hinder för att kunna arbeta. Humorn, ironin och öppenheterna, som exempelvis illustreras i Esthers visa, var ett sätt att hantera tillvaron. Inom prostitutionsmiljön fanns sannerligen ett friare utrymme att använda en särskild jargong. Kvinnorna hade möjlighet att leka med sociala troper om jungfrun eller sexuell erövring.

Kvinnornas narrativ av deras liv i prostitution förändrades då de skrev brev till sedlighetspolisen. De beskrev då prostitutionen som deras förfall och något de desperat sökte en väg ut från. För att knyta an till *self-fashioning* spelade kvinnorna sannerligen på yttre moraliska föreställningar för att få hjälp och välvillighet från polisen. Floras två brev, till väninnan Agnes och till familjen, visar att två narrativ kunde existera samtidigt och att en kvinna som Flora säkerligen förstod att hon var tvungen att navigera olika narrativ för att kunna överleva och hålla sina möjligheter öppna.

Floras brev visar att gruppen också kunde ge nära, långvariga romantiska relationer. Vammen påpekar i sin studie att lesbiska relationer reflekterade kvinnornas strävan efter kärlek och sexualitet som kunde uttryckas och dyrkas på en jämbördig nivå.⁹⁶ Utöver det må täta relationer ha givit en kontinuitet i prostitutionsyrkets tillfällighet och rotlösa tillvaro.

Samtidigt som det ovanstående indikerar en jämbördighet mellan kvinnorna visar breven även gruppens konkurrerande och hierarkiska dimensioner. Breven uttrycker vad det innebar att vara en god kollega som respekterade andra kvinnors män, med andra ord, territorium. Både Flora och Ingeborg bevakade sin arbetsmarknad. De verkade högst medvetna om vilka strategier de skulle följa för att bli lyckosamma, exempelvis att tillrättavisa en rival eller styra över logistiska aspekter.

⁹⁶ Vammen (1986) s. 191.

Det är även intressant hur Esther och Ingeborgs hade ett behov att särskilja sig från bottenskräpet och häva sig över kvinnan som stod till tjänst för vem som helst. Vammen resonerar kring att självhävdelsen över andra uppträdde som en psykisk konsekvens av den sociala och personliga nedgången som en kvinna i prostitutionen upplevde.⁹⁷ Det är en förklaring jag ansluter mig till. Ur ett historie-empatiskt förhållningssätt till kvinnornas berättande vill jag också poängtera vikten av att erkänna validiteten i kvinnornas beskrivningar och därmed komplexiteten i deras upplevelser. Likt vad jag tidigare har resonerat, kunde en kvinnas beskrivelse av sitt personliga förfall vara en medveten handling, samtidigt som det också var ett reellt uttryck för hennes känslor och tankar kring hennes situation.

I ett av få resonemang Pedersen gör om de prostituerades brev, konkluderar hon att de är värdefulla då de är särskilt informativa om kvinnornas upplevelser. Pedersen sammanfattar att breven visar att kamp om kunder och territorium, återvändande sjukdom och sjukhusinläggningar var en del av kvinnornas vardag.⁹⁸ Min analys visar även just detta. Men utöver Pedersens konklusioner, visar min artikel på ett detaljerat plan *hur* kvinnorna beskrev och reflekterade kring dessa centrala teman, och att det fanns en komplexitet, samt olika nyanser och perspektiv i relationerna mellan kvinnorna.

⁹⁷ Vammen (1986) s. 184.

⁹⁸ Pedersen (2000) s. 30, 32.